

UDC | УДК : 342.951

Анотація: У статті проаналізовано чинну законодавчу базу, що регулює функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема розглянуто правові аспекти формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, акцентовано увагу на існуючих проблемах та зроблено відповідні висновки. Запропоновано внести зміни у чинні нормативно-правові акти у частині збільшення базової річної ставки регулярного диференційованого збору пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування закладами за ініціативою окремих банків.

Ключові слова: система гарантування вкладів фізичних осіб; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; банківський вклад; регулярний збір; спеціальний збір.

FEATURES OF FORMING OF GUARANTEE FUND OF INDIVIDUAL DEPOSITS

KHODAK, E.

*postgraduate student,**Kharkiv National University of Internal Affairs*

Abstract

The article analyses the existing legislative framework governing the functioning of the system of guaranteeing individual deposits, and in particular examines the legal aspects of forming of the Deposit Guarantee Fund (DGF), focuses the attention on the existing problems and draws appropriate conclusions.

The aim of the article is to study the normative legal bases of functioning of the Fund and improvement of legislation that regulates its activity, in the context of raising funds sufficient for compensation of bank deposits in case of liquidation of the bank within the prescribed period.

The proposed changes in the existing legislation lie in resolving the issue concerning the formation of the DGF due to the use of a differentiated approach to the charging of regular fees by the participating banks, namely it is proposed to increase the annual base rate in proportion to the amount limit of compensation on the initiative of individual banks.

The article reviews legal aspects of using special levy, gives recommendations for improvement of the regulatory framework in terms of determining the conditions under which it can be installed, and implementation schedules of the participating banks.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОШТІВ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Є. С. ХОДАК

*аспірант,**Харківський національний університет внутрішніх справ*

✉ зв'язок з автором: через Редакцію

Постановка проблеми. Негативні наслідки фінансово-економічної кризи, а також шокове переформатування банківського сектора в рамках фінансової реформи призвели до зростання кількості неплатоспроможних банків, частину з яких вже ліквідовано чи буде ліквідовано найближчим часом. Зокрема починаючи з 2014 р. у 52 банках було запроваджено тимчасову адміністрацію Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. В умовах посилення фінансової нестабільності банківський сектор виявився не готовим до зниження ліквідності, так само як і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО), на який покладено спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, виявився не готовим до зростання навантаження з відшкодування вкладів. За цих обставин особливої актуальності набувають питання формування коштів ФГВФО у достатньому обсязі для організації виплат відшкодувань закладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового забезпечення інститутів державного регулювання присвячено роботи таких вітчизняних вчених, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, О. К. Безсмертний, Ю. П. Битяк, О. П. Гетманець, Ж. В. Завальна, С. В. Ківалов, А. Т. Комзюк, Т. М. Кравцова, О. Д. Крупчан, В. І. Теремецький, І. А. Тимченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Однак у роботах вказаних науковців не приділено достатньої уваги проблемам, що виникають у сфері функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, в тому числі і в контексті формування коштів Фонду.

Further development of theoretical-methodological bases of increasing the efficiency of the system of guaranteeing of individual deposits should proceed in the context of improvement of legal support of activity of the Fund as the administrator and the liquidator of insolvent banks.

Keywords: the system of guaranteeing individual deposits; Deposit Guarantee Fund; bank deposit; regular fee; special levy.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДСТВ ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

ХОДАК Е. С.

*аспирант,
Харьковский национальный университет
внутренних дел*

Аннотация: В статье проанализирована действующая законодательная база, регулирующая функционирование системы гарантирования вкладов физических лиц, в частности рассмотрены правовые аспекты формирования средств Фонда гарантирования вкладов физических лиц, акцентировано внимание на существующих проблемах и сделаны соответствующие выводы. Предложено внести изменения в действующие нормативно-правовые акты в части увеличения базовой годовой ставки регулярного дифференцированного сбора пропорционально к увеличению суммы предельного размера возмещения по вкладам по инициативе отдельных банков.

Ключевые слова: система гарантирования вкладов физических лиц; Фонд гарантирования вкладов физических лиц; банковский вклад; регулярный сбор; специальный сбор.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

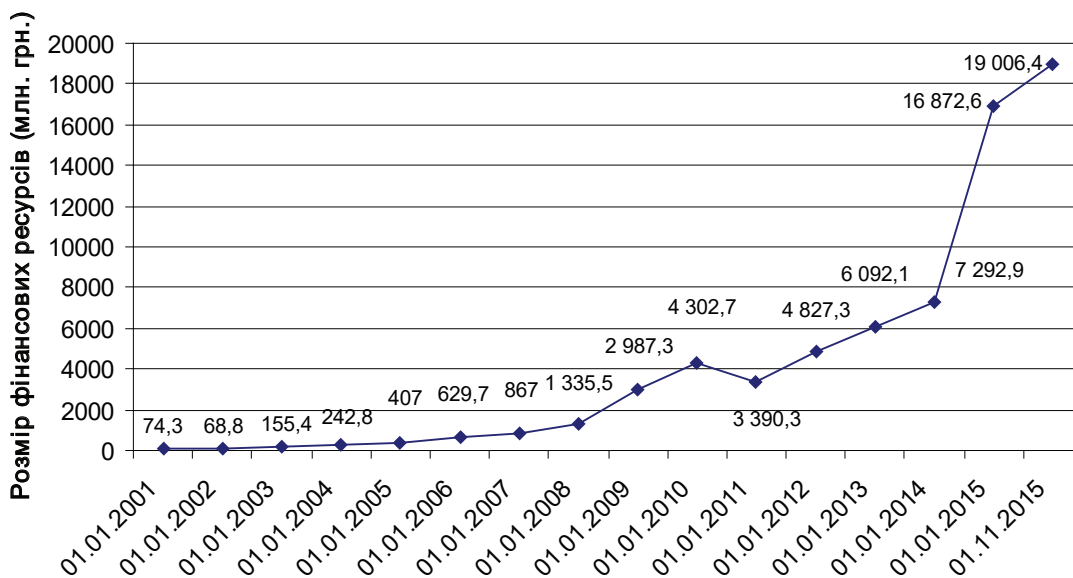
Постановка завдання. Метою статті є дослідження нормативно-правових засад функціонування Фонду та вдосконалення законодавства, яке регулює його діяльність, в контексті залучення коштів в достатньому обсязі для відшкодування банківських вкладів у разі ліквідації банку у встановлений термін.

Виклад основного матеріалу. Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті діяльності Фонду (ст. 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI [1]).

Згідно зі ст. 19 зазначеного Закону кошти Фонду формуються з таких джерел: 1) *збори Фонду*: початкові збори з учасників Фонду; регулярні збори з учасників фонду; спеціальний збір до Фонду; кошти, що були внесені Національним банком України в розмірі 20 мільйонів гривень на день створення Фонду; 2) *інвестиційні та процентні доходи Фонду*: доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України; доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих Національним банком України за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих в Національному банку України; доходи від цільової позики, наданої банку для виконання зобов'язань банку, передбачених п. 1 ч. 6 ст. 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; доходи від цільової позики, наданої банку для оплати витрат, пов'язаних із здійсненням діяльності, передбаченої п. 2 ч. 6 ст. 36, п. 7–8 ч. 2 ст. 37 та ч. 4 ст. 47 цього Закону; доходи, отримані від надання позики на умовах субординованого боргу приймаючому банку; кошти, одержані від управління майном Фонду; 3) *залучені кошти та кредити*: кошти, залучені Фондом шляхом розміщення облігацій та/або видачі векселів Фонду; кредити, залучені від Національного банку України; благодійні внески, гранти, технічна допомога у грошовій або не грошовій формі, у тому числі від іноземних осіб; кредити, залучені від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів; 4) *кошти отримані в результаті здійснення обслуговуючих та штрафних функцій*: неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до цього Закону; кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку; гарантійні внески, перераховані учасниками відкритого конкурсу у випадках, передбачених цим Законом;

5) кошти, що формуються з інших, незаборонених законодавством, джерел.

Динаміка збільшення обсягів коштів Фонду (рис. 1) свідчить, що їх зростання відбувалось як у періоди економічних підйомів (2005–2007 рр.), так і в періоди економічних спадів (2008–2009 рр., 2014–2015 рр.). У першому випадку кошти Фонду зростали за рахунок збільшення сум регулярних зборів, розмір яких напряму залежить від загальної суми вкладів, у другому – за рахунок збільшення частки спеціальних зборів, диференційованих зборів, а також початкового збору внаслідок зростання мінімального розміру статутного капіталу банків. Проте зростання напруги у банківській сфері та, відповідно, навантаження на Фонд свід-

чить про зростання потенційних проблем зі сучасним відшкодуванням вкладів збанкрутілих банків.

Мал. 1: Динаміка розміру коштів Фонду

* складено автором з використанням джерел [2]

Страхування депозитів зумовлене, по-перше, потребою в захисті фінансових інтересів вкладників, а, по-друге, – необхідністю усунення ризику системної банківської кризи [3]. Станом на листопад 2015 року показник покриття кількості вкладників становив 98,8% за середньої суми вкладу 7 708 грн. [4]. Варто зауважити, що ключовою проблемою при визначенні показника покриття банківських вкладів є використання математичного підходу, який базується на визначенні

проценту покриття вкладів виходячи із кількості вкладників та середньої суми вкладу. Цей підхід є неточним та не дозволяє достеменно визначити достатність грошових коштів для покриття банківських вкладів навіть в межах суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, яка не може бути меншою 200 000 грн. [1]. Неточність полягає у тому, що процент покриття встановлюється без урахування стандартного відхилення від середнього значення за вкладами, зі зростанням позитивних значень якого реальне покриття буде значно меншим.

Згідно з ч. 3 ст. 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Фонд є установою, що не має на меті отримання прибутку.

Основними джерелами формування коштів Фонду є початкові, регулярні та спеціальні збори, які здійснюють банки-учасники.

Початковий збір до Фонду здійснюється банком-учасником Фонду, згідно зі ст. 21 Закону України «Про систему гарантування вкладів

фізичних осіб», протягом 30 календарних днів з моменту отримання ліцензії у розмірі 1% статутного капіталу. З урахуванням того, що згідно зі ст. 31 Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III [5], статутний капітал банку не може бути меншим за 500 млн. грн., розмір мінімального початкового збору не може бути меншим за 5 млн. грн. Тому розширення ресурсної бази Фонду за рахунок збільшення початкового збору збільшить навантаження на банки, а отже, призведе до скорочення їх ресурсного потенціалу.

Основним джерелом формування коштів Фонду в період стабільності банківського сектору та невеликої кількості банкрутств банків є регуляр-

ний збір. Він складає більше 80% від усіх надходжень [6]. Регулярний збір до Фонду здійснюється банком-учасником Фонду, згідно зі ст. 22 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» на останній робочий день кожного кварталу у розмірі 0,5% базової річної ставки бази нарахування у національній валюті та 0,8% бази нарахування в іноземній валюті. Встановлення різних ставок регулярних зборів за вкладом в національній та іноземній валютах стало досить цікавою практикою використання системи гарантування вкладів фізичних осіб як інструмента зменшення доларизації національної економіки [6].

Базою нарахування регулярного збору є середньоарифметична за розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів та відсотків за ними. Фонд має право встановлювати нормативно-правовим актом порядок розрахунку розміру регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів. Розрахунок розміру диференційованого збору проводиться шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику. Розмір диференційованого збору має бути не менше розміру базової річної ставки [2].

Враховуючи зазначене, вбачається доцільним збільшення коштів Фонду за рахунок розширення можливостей використання диференційованого підходу до нарахування регулярних зборів банками-учасниками. Тому пропонуємо абз. 4 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» викласти в такій редакції: «Фонд має право встановлювати своїм нормативно-правовим актом порядок розрахунку розміру регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів. Розрахунок розміру диференційованого збору проводиться шляхом:

- 1) зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику;
- 2) збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування за вкладом за ініціативою окремих банків.

Розмір диференційованого збору має бути не менше розміру базової річної ставки».

Наведені зміни дозволять збільшити кошти Фонду, а отже сприятимуть своєчасному виконанню

зобов'язань щодо відшкодування вкладів у разі відкликання ліцензії та ліквідації банку. Це у загальному підсумку дозволить підвищити не тільки довіру до банківського сектора, а й привабливість банку-ініціатора, що надасть останньому конкурентні переваги на ринку депозитних послуг. Компенсувати додаткові витрати, пов'язані зі збільшенням базової річної ставки, банк може шляхом зменшення відсоткової ставки за вкладом.

Для підвищення ефективності системи гарантування вкладів фізичних осіб, а також збільшення коштів Фонду вбачається доцільним змінити підхід до обчислення регулярного диференційованого збору шляхом розподілу бази його нарахування на дві групи: основну та додаткову. Регулярні збори за основною базою нарахування мають здійснюватися згідно з ч. 1 ст. 22 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; за додатковою – шляхом збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування. Зазначені рекомендації щодо нарахування регулярного диференційованого збору пропонується внести до Порядку розрахунку розмірів регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів, прийнятого згідно з Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 2 липня 2012 р. № 1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27 липня 2012 р. № 1273/21585 [7].

Чинне законодавство передбачає, що при досягненні розміру грошового резерву мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів Фонд має право вжити заходів для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених законодавством (запровадження спеціального збору, випуск облігацій, видача фінансових векселів, кредити від Національного банку України, кошти з Державного бюджету України, кредити від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів та ін.) [6].

Згідно зі ст. 23. Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд має право прийняти рішення про встановлення спеціального збору до Фонду у разі настання таких умов: обсяг коштів Фонду, крім державних цінних паперів, які передбачається використати як засіб виконання зобов'язань за кредитом, є нижчим за 2,5%

від суми гарантованих Фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом поточного кварталу; з метою погашення залучених кредитів. У першому випадку умова настання події чітко визначена, хоча й не встановлено період, протягом якого спеціальний збір повинен бути здійснений банком-учасником: на кінець кварталу, як у випадку з регулярним збором, на встановлену дату або протягом визначеного періоду. У разі, якщо спеціальний збір встановлюється з метою погашення кредиту Фонду, невизначеними залишаються такі умови: цільове призначення кредитів для погашення яких може встановлюватися спеціальний збір; період, протягом якого цей збір має здійснюватися; періодичність, з якою спеціальний збір може використовуватись для погашення кредитів тощо.

Крім того потребують правого регулювання питання щодо розширення напрямів розміщення коштів Фонду, структура яких має забезпечувати достатній рівень ліквідності. Зокрема вбачається доцільним дозволити Фонду інвестувати кошти окрім державних цінних паперів в іпотечні цінні папери, що створить можливості для диверсифікації ризиків, пов'язаних з відсутністю достатнього обсягу коштів для виплати відшкодування вкладникам у встановлений строк.

Висновки. Існуючий підхід до формування коштів Фонду потребує системних змін. Зокрема в Законі України «Про систему гарантування вкладів фі-

зичних осіб» мають знайти відображення положення щодо розрахунку розміру регулярних диференційованих зборів у частині збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування за вкладами за ініціативою окремих банків. Визначення Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» умов, за яких має встановлюватись спеціальний збір, строків його сплати банками та періодичності його встановлення дозволить підвищити не тільки рівень захищеності вкладів, зокрема у частині, що перевищує суму граничного розміру відшкодування, а й прозорість системи гарантування вкладів фізичних осіб. Враховуючи те, що згідно з чинним законодавством держава має право приймати участь у формуванні коштів Фонду, а банки зобов'язані здійснювати початкові та регулярні збори, доцільно запропонувати принцип змішаного типу для організації системи гарантування банківських вкладів та, як наслідок, розширити участь держави у формуванні коштів Фонду і визначити її як регулярну. Вбачається доцільним запровадити регулярні відрахування Національного банку України до Фонду у розмірі певного відсотку перевищення його кошторисних доходів над кошторисними витратами. Подальший розвиток теоретико-методологічних засад підвищення ефективності системи гарантування вкладів фізичних осіб має відбуватися в контексті вдосконалення правового забезпечення діяльності Фонду як адміністратора та ліквідатора неплатоспроможних банків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
2. Дані про кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2001–2015 рр. [Електронний ресурс] // Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/statystyka>
3. Коваленко В. В. Розвиток систем гарантування вкладів до і після кризи / В. В. Коваленко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 1. – С. 363–370.
4. Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2014–2015 року [Електронний ресурс] // Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/statystyka>
5. Про банки та банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
6. Безвух С. В. Функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні / С. В. Безвух // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. – 2015. – № 3. – С. 675–680.
7. Про порядок розрахунку розмірів регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів : рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12>